

TARIMDA MEVSİMLİK İŞÇİ GÖÇÜ TÜRKİYE DURUM ÖZETİ

MEVSİMLİK İŞÇİ GÖÇÜ
İLETİŞİM AĞI (MİGA)

Mayıs 2012

- Türkiye'nin tarımsal yapısı, küçük ve orta büyüklükte toprak sahipliği; kadının ücretsiz emeği; cinsiyete dayalı işbölümü; erkeğin uzun dönemli mevsimlik işçiliği; geçimlik üretim; yeniden üretim süreçleri olarak ortaya çıkmaktadır.
- Aynı işi yapan mevsimlik tarım işçileri arasında etnik, coğrafi ve cinsiyete göre ücret farklılıkları vardır ve bu durum ciddi bir ayrımcılık yaratmaktadır. Alınan ücretlerden araçlara da belli bir pay verilmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları mutlak yoksulluk; barınma, eğitim, sağlık gibi temel insan haklarının kaybına neden olmaktadır.
- Mevsimlik işçilik alanında hukuki anlamda temel sorun, konuya uygun ve uygulanabilir özel düzenlemeler kadar, toprak sahiplerinin de bir işveren olarak yasal yükümlülüklerinin farkına varmalarının sağlanabilmesine odaklanmaktadır.
- Yoksulluk döngüsünün kırılması için mevsimlik tarım işçiliği sorununda çocuk boyutunun özel olarak ele alınması, barınma, eğitim, sağlık gibi temel hizmet alanlarının çocukların ihtiyaçları göz önüne alınarak planlanması gerekmektedir.



İÇİNDEKİLER

Mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili genel bilgiler:	3
Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA).	4
Çalışma Grupları Durum Özetleri	5
Ülke Deneyimleri	5
Kanada	5
Amerika Birleşik Devletleri (ABD).	5
Güney Asya	6
Batı Bengal	6
Avrupa Birliği	6
Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Hakları	6
Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Hakları	7
(i) 4857 Sayılı İş Kanunu	7
(ii) Borçlar Kanunu	7
(iii) Başbakanlık 2010/6 Sayılı Genelge	7
(iv) Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği	7
(v) 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.	7
(vi) 3816 Sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun	7
(vii) 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu.	7
(viii) 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu	8
(ix) İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarı Taslağı	8
Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)	8
Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Sorunları ve Çözüm Önerileri	9
(i) Yaşam ortamında yapılabilecek düzenlemeler.	10
(ii) Çalışma ortamında yapılabilecek düzenlemeler	10
Mevsimlik Tarım Emeğinde Kadınların Durumu	11
Çocuk Yoksulluğu.	12
Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklar.	12
(i) Mevcut Durum.	12
(ii) Örnek Uygulamalar.	12
(iii) Kurumsal Tedbirler	13
(iv) Öneriler	13
METİP Polatlı Uygulamasında Çocuklar	13
Tarım İşçileri Alanında Örgütlenen Sendikalar, Sivil Toplum Kuruluşları.	14
Mevcut Örgütlülük Durumu	14
Öneriler, Beklentiler.	16
KAYNAKÇA	16
GENİŞLETİLMİŞ KAYNAKÇA.	16

Son yıllara kadar tarım işçiliğinin geçici bir iş olarak görülmesi ve ülke genelinde sendikal mücadelenin zayıflamaya başlaması nedeniyle tarımdaki işgücünün büyük bir kısmı örgütsüz kalmıştır. Ancak, son yıllarda mevcut sendikalar yerine tarım işçilerinin çalışmaya gittikleri farklı bölgelerde dernekleşme faaliyetleri, yerel örgütlülük deneyimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Tarih boyunca emek göç etmiş veya ettirilmiştir. İnsanlık tarihinde binlerce yıl zorla insanlar yerlerinden edilmiş ve köle emeği kullanılmıştır. Ucuz insan gücünü kullanmak her dönemde cazip olmuş ve daha ucuza çalışacak görece yoksul işgücü, emek talep edilen bölgelere göçmüş veya göçertilmiştir. Günümüzde ulaşım, iletişim ve finansmanın geldiği gelişkinlik düzeyi artık emeğin de dünya çapında bir hareketlilik kazanmasını sağlamıştır.

Aynı hareketlilik ülke sınırları içinde de gözlenmektedir. Tarım teknolojisinin gelişimi ve pazara yönelmesi ürünlerin daha hızlı ve uzmanlık isteyen biçimde toplanmasını gerektirmektedir. Bu gereksinim ülkemizde de mevsimlik gezici tarım işçiliğinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Ancak resmi işgücü kayıtları içine sokulamamış bu yaygın çalışma alanı ve kalabalık işgücü oldukça sorunlu bir alan olarak kendini göstermektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili çalışmaları yürütmek ve bir iletişim ağı oluşturmak bu zorunluktan kaynaklanmıştır.

Mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili genel bilgiler:

Türkiye'nin tarımsal yapısı özellikle emek süreçleri açısından farklılıklar göstermektedir. Tarımsal yapı; küçük ve orta büyüklükte toprak sahipliği; kadının ücretsiz emeği; cinsiyete dayalı işbölümü; erkeğin uzun dönemli mevsimlik işçiliği; geçimlik üretim; yeniden üretim süreçleri olarak ortaya çıkmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri olarak göç eden ailelerin bir bölümü göç ettikleri yerlerde toprak sahibi iken, bir kısmı topraksızdır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre sayıları 300.000 civarında verilen mevsimlik gezici tarım işçilerinin fiilen kayıt dışılar ve çocuklar ile birlikte en az bir milyonluk bir nüfusu kapsadığı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de kuzey, güney ve batı Anadolu'daki 48 ilde mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmaktadır (UNFPA, 2012). Ortalama 4 ay çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri ağırlıklı Karadeniz bölgesinde fındık, Ege'de yaş zeytin, Çukurova'da pamuk, Orta Anadolu'da soğan, şekerpancarı, kayısı gibi ürünlerin çapa, toplama, kurutma ve serme işlemlerinde çalışmaktadır.

Bu enformel çalışma alanında mevsimlik gezici tarım işçilerinin genel özellikleri gezicilik ve geçicilik olarak nitelenebilir. Önceleri geçici bir iş olarak değerlendirilen mevsimlik tarım işçiliği artık bir kesim için asıl meslek olmuştur.

Kırsal ve kentsel yoksulların oluşturduğu mevsimlik gezici tarım işçilerinin hiçbir sosyal güvencesi yoktur. İşçilerin yaşam ve çalışma koşullarını genel olarak araçlar belirler. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin yarısından fazlası için araçlar iş bulur; işveren ile ücret pazarlığı yapar; ulaşımı düzenler ve ücretlerinden komisyon alır.

Aynı işi yapan mevsimlik tarım işçileri arasında etnik, coğrafi ve cinsiyete göre ücret farklılıkları vardır ve bu durum ciddi bir ayrımcılık yaratmaktadır. Alınan ücretlerden araçlara da belli bir pay verilmekte, daha önce ihtiyaçlar nedeni ile alınan avanslar ve çalışma döneminde işçilerden gider olarak tahsil edilen su, elektrik, kalacak yer, ulaşım gibi giderler de eklendiğinde mevsim sonunda elde edilen gelir minimuma inmektedir.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren etnikleşme ve sosyal dışlama süreçleri çerçevesinde yaşanan sorunlar, Doğu ve Güneydoğu'dan Türkiye'nin batı ve kuzey bölgelerine çalışmaya giden mevsimlik tarım işçilerinin yaşamlarının bir parçasıdır. Özellikle zorunlu göç sonrasında hazırlıksız ve ani olarak büyükşehirli ve yakın kentlere göç etmek zorunda kalan kitleler güvencesiz, düşük ücretlerle çalışmaya hazır bir işgücü haline gelmiştir. Bu etnik işgücü tarım, inşaat ve hizmet sektörü için önemli bir imkân haline gelirken diğer taraftan Kürt kökenli işçilerin batı bölgelerinin günlük hayatlarında görünürleşmeleri ile etnik gerginliklerin artması para-

lellik göstermiştir¹.

Şu ana kadar toplanan veriler ve yapılan gözlemler ışığında genel olarak emek piyasasının kendi içinde homojen olmadığı, "öteki" olarak görülen etnik gruplardan gelen işçilerin (Kürt; Arap; Roman; Gürcü kökenli gibi) önemli bir iktisadi imkân olarak ucuz işgücü biçiminde gördükleri ve ayrıca bu grupların sosyoekonomik sorunları yanında etnikleşme ve sosyal dışlama süreçleri nedeniyle işçileşme sürecini daha dezavantajlı koşullarda yaşadığı söylenebilir. Bu konuda kapsamlı araştırmalar yapılması ihtiyacı ortadadır.

Sonuç olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinin başlıca sorunları, ulaşım; barınma; beslenme; hijyen (temiz su ve tuvalet); çalışma koşulları (günde 12-13 saat çalışma); ücret; iş güvenliği, sağlık ve sosyal güvence eksikliği; çocukların eğitimden kopması; etnik ayrımcılık ile karşılaşmak ve dışlanma olarak özetlenebilir.

Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA)

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Türkiye'de tarımda uzun süredir devam eden mevsimlik tarım işçiliği uygulaması ve bundan kaynaklanan çok boyutlu sosyal ve ekonomik sorunların varlığını değerlendirerek, 'mevsimlik gezici tarım işçileri göçü' olgusunun çeşitli boyutlarının ilgili tüm tarafların katılacağı bir iletişim ağı örgütleyerek ele alınması ve politika önerileri geliştirilmesi amaçlarıyla bir girişimde bulunmuştur.

¹ Örneğin; Kılıç, 1990'larda Çanakkale, Konya, Adana, Mersin gibi illerde yaptığı görüşmelerde Kürt işçilerle yerli halk arasındaki basit sürtüşmelerin büyük etnik gerginliklere nasıl dönüştüğünü ve genellikle Kürt işçilerin jandarma, polis eşliğinde ilçeden çıkarılmasıyla bu gerginliklerin sonlandırıldığını tespit etmiştir (1992). Daha yakın tarihli başka bir çalışmada İzmirli orta sınıflarla yapılan görüşmelerde, zorunlu göç sonrasında İzmir'e yerleşen Kürt işçilere yönelik olarak geliştirdikleri "cahil, bölücü, ilkel" gibi olumsuz söylem ve algıların orta sınıf içinde oldukça belirleyici olduğu tespiti yapılıyor (Saraçoğlu, 2011). Zorunlu göç sonrasında tarımdaki emek piyasasına girerek yaşamını sürdürmeye çalışan işçiler için de benzer koşullardan söz edilebilir. 2006 yılında Sakarya Akyazı'da fındık toplayan işçilerle yerli halktan kişiler arasında başlayan tartışma bir anda binlerce kişinin, fındık işçilerini linç etme girişimine dönüşmesiyle sonuçlanmıştır (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5050096.asp>). 2011 yılında Eskişehir'in Mihalicçik ilçesinde yaşanan başka bir olayda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen Kürt tarım işçileri ile ilçe halkı arasında kiraz toplama meselesinden çıkan kavganın etnik gerginliklere dönüşmesiyle göçmen işçiler işleri bitmeden jandarma eşliğinde ilçeden çıkarıldığını göstermiştir (<http://www.sondakika.com/haber-mihaliccik-ta-gerginlik-sonrasi-tahliye-2895000/>). Durumu somutlaştırmaya dair bu tarz örnekler çoğaltılabilir.

MİGA, mevsimlik işçi göçü konusunda ilgili akademisyenler, ilgili kamu, özel ve sivil toplum kurum/örgüt temsilcileri ve araştırmacılardan oluşur.

Katılımcılar: Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Harran Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Otonom Barselona Üniversitesi, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Siirt Üniversitesi.

Diğer kurumlar/katılımcılar: BM Nüfus Fonu (UNFPA), Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Derneği, Polatlı Kaymakamlığı, arkeolog, iş müfettişi ve öğretmenler.

Ağın amaçları şöyle özetlenebilir:

- Mevsimlik işçi göçü konusunda var olan durum ile ilgili bilgi toplamak ve değerlendirme yapmak;
- Mevsimlik göç eden işçilerin ve ailelerinin yaşadığı sorunlara dikkat çekerek, kamuoyu oluşturmak;
- İlgili tüm tarafları (yerel, ulusal ve uluslararası kamu kurum ve kuruluşları, işverenler, işçi ve işveren örgütleri, vb.) sorumluluklarını yerine getirmeye ve çözüm yolları aramaya çağırarak;
- Bu alanda çalışanlar arasındaki iletişimi arttırmak ve geliştirebilecekleri ortak çalışmalarını desteklemek;
- Kısa ve orta vadede mevsimlik göç eden işçilerin ve ailelerinin yaşadığı sağlık, güvenlik, ulaşım, barınma ve eğitim sorunlarının çözümüne yönelik sosyal politikaları önermek ve mevcut uygulamaları izlemek;
- Mevsimlik işçilerin karar alma süreçlerine dâhil olmasına yönelik çalışmak ve buna yönelik örgütlenme faaliyetlerine destek olmaktır.
- MİGA, küreselleşen emek piyasası çerçevesinde mevsimlik göç eden işçilerin ve ailelerinin içinde buldukları koşulları (ulaşım, barınma ve çalışma koşulları) ve yaşadıkları sosyal dışlanmayı evrensel insan haklarının ve yasal hakların ihla-

li olarak değerlendirir. Bu çerçevede MİGA yukarıda sıralanan amaçlar için çalışırken emek sömürsü; çocuk işçiliği ve etnik, bölgesel ve dinsel ayrımcılığa karşı; toplumsal cinsiyet temelli prensipler ile hareket eder.

- Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi web sitesinde (<http://goc.bilgi.edu.tr>) Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA) adıyla ağ ile ilgili bilgileri ve çeşitli kaynak ve bağlantıları içeren bir bölüm oluşturulmuştur.

Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği tarafından desteklenen altı toplantı gerçekleştirmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştıkları, yaşadıkları yerler de dikkate alınarak planlanan toplantıların yer ve tarihleri şöyledir: 30 Haziran 2010 İstanbul, 27 Eylül 2010 Polatlı-Ankara, 19 Mart 2011 Şanlıurfa, 24 Haziran 2011 İstanbul, 1 Ekim 2011 Eskişehir, 10 Mart 2012 Ankara.

MİGA, katılımcıların ilgi ve uzmanlıklarına göre aşağıda belirtilen Çalışma Grupları'nı oluşturmuştur:

1. Ülke Deneyimleri
2. İş Hukuku ve Sosyal Haklar
3. METİP İzleme
4. Sağlık
5. Toplumsal Cinsiyet
6. Çocuk Yoksulluğu
7. STK/İşçi Örgütleri

Medya Takip; Göç Hareketleri Tespit ve Eğitim üzerine gruplar da oluşturulmak istenmektedir.

Mevcut durum özeti çalışma gruplarında yer alan uzmanların ve araştırmacıların kendi birikimleri çerçevesindeki değerlendirmeler sonucu oluşmuştur

Çalışma Grupları Durum Özetleri

Ülke Deneyimleri

Emek göçü, gelişmiş ülkelerin işgücü ihtiyaçlarını resmi bir sömürü düzeni içinde yürütmelerini sağlarken gelişmekte olan ülkelerde de yoksulluk ve işsizlikle mücadele edenlere bir umut kapısı aralar gibi görünmektedir. Özellikle tarımsal yö-

relerde mevsimlere bağlı olarak gerçekleşen emek göçü, işgücü arzıyla talebi arasındaki açığın kapatılmasına yönelik hareketlilik olarak algılanmaktadır. Dünyada yaklaşık 90 milyon insanın mevsimlik işlerde çalışabilme umuduyla ulusal sınırların ötesine geçtiği görülmektedir. IOM'un (Uluslararası Göç Örgütü) "göç konusunda artık yeni bir çağa girildiğini" açıklaması da bu sürecin bir özeti olarak düşünülmektedir.

Kanada

1868 yılında İngiltere'den yetim çocukların çalışmak için getirilmesi anlaşması ile başlayan göçmen işçi kullanımı, bu çocuklara vatandaşlık hakkı verilmesinden sonra günümüzde Meksika, Barbados, Jamaika, Trinidad ve Tabago ve bazı Doğu Karayip ülkelerinden gelen işçiler ile sağlanmaktadır. Sayıları 25-30 bin arasında değişen mevsimlik işçilerin ülkeye girişlerini ve çalışma koşullarını, SAWP (Seasonal Agricultural Worker Program-Mevsimlik Tarım İşçisi Programı) ve benzeri programlar düzenlemektedir. Buna göre tarımda çalışacak mevsimlik göçmenler 18 yaşından büyük olmalıdır. SAWP'ta işçi ücretlerinin yanı sıra 65 yaşını dolduran ve yeterli primi ödemiş olan göçmen işçilerin emekli aylığı, sakatlık durumunda özürlü aylığı ve ölüm durumunda da ailelerine ölüm aylığı bağlanacağı belirtilmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin büyük bir kısmının (%80) SAWP kapsamında ülkeye getirilmesine rağmen konuya ilişkin araştırmalarda, sağlık imkânlarından yeteri kadar yararlanamama, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, uzun çalışma saatleri ve sosyal dışlanma gibi şikâyetlerin ön plana çıktığı belirtilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

II. Dünya Savaşı'nı takiben tarımda işgücü açığının ortaya çıkmasıyla 1943 yılında Acil Tarım İşçileri Programı yürürlüğe girmiştir. Bu programla birlikte, çoğu Meksikalı olan mevsimlik işçiler Amerikan tarımının hasatçıları olmuşlardır.

ABD resmi kayıtlarına göre tarımda yılda 2,5 milyon kişi çalışmakta, bunların yaklaşık 1,4 milyonunu geçici ve geçici mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Ancak, resmi olmayan rakamlara göre bu sayı 3 ila 5 milyon arasındadır. Bu işçilerin gelir düzeyi ise 7,500- 10,000 \$ arasında değişmektedir.

ABD'de meyve ve sebze bahçelerinde mevsimlik olarak çalışacak olan göçmen işçiler "Göçmen ve Mevsimlik Tarım İşçileri Sözleşmesi" ile korunmaktadır. Bu sözleşmede işçilerin çalışma koşulları ve ücretleri muğlak bırakılmıştır.

Yapılan araştırmalarda işçilerin yaşadığı sağlık sorunları ve çalışma koşullarındaki olumsuzluklar ön plana çıkmaktadır. Kötü barınma koşulları, tarımda kullanılan böcek ilaçları ve kimyasallar, dil bilmemek, yoksulluk ve hareketlilik bu problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. ABD’de mevsimlik çalışan göçmen işçilerin çoğunun izinsiz olması, tehlikeli işlerin kabul edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Güney Asya

Hindistan, Pakistan ve Batı Bengal’de tarımda mevsimlik işgücü göçü 1970’lerde tarımda dönüşümün ardından yoğunlaşmıştır ve ihtiyaç duyulan işgücü ülke içindeki geçici göçlerle karşılanmaktadır. Burada işçilerle işverenler arasındaki çalışma ilişkisi enformel olarak yürütülmektedir.

Batı Bengal

Bazı bölgelerinde pirinç tarımında kullanılan göçmen emeğinin tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte son otuz yıldır bölgeler arasında mevsimlik göçte büyük bir artış olmuştur. Sadece bir sezonda Barddhama adlı bölgeye 500.000 civarında mevsimlik tarım işçisinin geldiği tahmin edilmektedir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde bölgeler arasında artan mevsimlik göç, Türkiye’deki mevsimlik işgücü göçünün oluşturduğu karşılaşmalara benzer şekilde Müslümanlarla Hindular gibi, farklı etnik ve mekânsal kimliklere sahip gruplar arasında etkileşimi artırmıştır. Yine benzer şekilde işçiler tehlikeli yolculuk deneyimlerine sahiptir. Bazı işverenler işçilere ulaşmak için sardar adı verilen araçları kullanmaktadırlar.

Avrupa Birliği

Geçici tarım işçiliğinin yaygın olduğu AB’de 500 bini yabancı olmak üzere 4,5 milyon işçi tarım sektöründe çalışmaktadır. AB üyesi İspanya, Fransa ve İtalya gibi üye ülkelerde tarımda çalışan geçici işçilerin sayısının düzenli çalışanlardan çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin İspanya’nın güneyinde 100 ile 130 bin arasında yabancı işçi meyve toplama ve seralarda kaçak olarak çalışmaktadır.

Avrupa’da kaçak işçi çalıştırma yanında içeriği IMO (Uluslararası Göç Ofisi) tarafından belirlenen ve çalışma süresi 6 ile 8 ay arasında değişen geçici iş sözleşmeleriyle dışarıdan getirilen işçiler tarım sektöründe çalıştırılmaktadır. Bu sözleşmenin temel amacı tarımda çalışmak üzere gelen yabancı işçilerin geldikleri ülkede sürekli kalmalarını engellemektir (Morice, 2005).

Avrupa ülkelerinde de mevsimlik tarım işçilerinin maruz kaldığı tarım ilacı zehirlenmeleri üzerinde durulmaktadır. Uluslararası Göç Ofisi’nin 2006 yılında konuyla ilgili hazırladığı bir raporda işçilerin çalışma koşulları hakkında çok çarpıcı tespitlerde bulunmaktadır. (L’Humanité, 31.07.2006). Mevsimlik tarım işçileri pek çok ülkede olduğu gibi Avrupa ülkelerinde de kötü çalışma koşullarına maruz bırakılmıştır. Kötü barınma koşulları, düşük ücret ve uzun çalışma saatleri yanında yabancı mevsimlik işçiler yerli halkın ırkçı saldırılarına da maruz kalmaktadır. Avrupa’da götürü veya yevmiye ile çalışan hemen hemen tüm yabancı mevsimlik tarım işçileri, çalıştıkları ülkedeki asgari ücretin altında bir ücret almaktadır.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Hakları

Mevsimlik tarım işçilerinin hak çerçevesinde değerlendirilmesi ortaya karanlık bir tablo sunar. Hukuki değerlendirme kısmında geniş bir şekilde açıklandığı gibi mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ilişkilerinin yasal düzenlemesi oldukça yetersizdir. Dolayısıyla daha hak kavramını tanımlarken “yazılı hukukun sağladığı koruma ve düzenleme”den bahsedebilmek için elimizde fazla bir veri bulunmamaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin hukuki düzenlemelerden uzak gerçekleşen çalışma yaşamları, çalışma özgürlüğü ve hakkı açısından değerlendirildiğinde yaşadıkları yerlerde istihdam koşullarının yok denecek kadar az olması ve mevsimlik tarım işçisi olarak da işveren karşısındaki savunmasız konumları bu haktan bahsedilmesini zorlaştırmaktadır. Çalışma hakkının bu derece kırılğan olmasıyla, adil ücret hakkı ve sendikal haklardan son derece uzak olduğu söylenebilir. 1996’da kabul edilen Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nda mevsimlik tarım işçilerinin yaşamlarına uyarlanabilecek bazı haklar şöyle sıralanabilir: Adil çalışma koşulları, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları, çocukların ve gençlerin korunması hakkı, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı, toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı, iş sözleşmesinin sona erdiği durumlarda korunma hakkı, çalışan göçmen ve ailelerinin korunma ve yardım hakkı (Çelik, 2005).

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları mutlak yoksulluk; barınma, eğitim, sağlık gibi temel insan haklarının kaybına neden olmaktadır. Ayrıca kamu hizmeti sağlayan kişilerin ilgisizliği, hakların uygulanmasının kâğıt üzerinde verilmesinden çok daha önemli olduğunu göstermektedir.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Hakları

Mevsimlik tarım işçileri ile ilgili özel bir yasa yoktur. Genel olarak Borçlar Kanunu hükümlerinden ve 51 ve üstünde işçi çalıştıran işyerlerinde İş Kanunu hükümlerinden yararlanabilmektedirler. Mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin yararlanabilecekleri mevzuat aşağıda yer almaktadır.

(i) 4857 Sayılı İş Kanunu

51 ve daha fazla tarım işçisi çalıştıran işyerleri İş Kanunu kapsamına alınmışlardır. İş Kanununa göre, niteliği gereği 30 günden az sürecek olan işler "süreksiz işler"dir. Süreksiz işlerde çalışan işçilere ise İş Kanununun pek çok önemli maddesi uygulanmamaktadır.

Yine de, 4857 sayılı İş Kanununa göre belirlenen asgari ücret, iş sözleşmesiyle çalışan her işçi için geçerli olarak belirlendiğinden, yasal asgari ücret mevsimlik gezici tarım işçilerine de İş Kanunu kapsamına girsinler veya girmesinler uygulanacaktır.

(ii) Borçlar Kanunu

İş Kanunu kapsamına girmelerine karşın, süreksiz işlerde çalışan mevsimlik gezici tarım işçilerine uygulanamayan İş Kanunu hükümleri yerine Borçlar Kanununun "hizmet sözleşmesi"ni düzenleyen tüm hükümleri uygulanacaktır.

Halen, 818 sayılı Borçlar Kanunu yürürlükte bulunmaktadır. Ancak, Borçlar Kanunu yeniden hazırlanmıştır. 6098 sayılı yeni Borçlar Kanunu, 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girecektir. Yeni Borçlar Kanununa göre de, yıllık ücretli izne hak kazanılabilmesi için, bir yıl çalışma koşulu bulunduğundan, mevsimlik tarım işçilerine yıllık ücretli izin hakkı uygulanamayacaktır.

(iii) Başbakanlık 2010/6 Sayılı Genelge

Aile üyeleri ile barınma ve erzaklarıyla birlikte, iş görmeye gelen gezici tarım işçilerinin, bu özel durumlarından kaynaklanan gereksinimlerini karşılayacak hukuki düzenlemeler yasalarda bulunmamaktadır. Genelge, eksiklikleri, işlerliği, emniyet ağırlıklı yanları tartışılır olmasına karşın, mevsimlik tarım işçilerinin gidecekleri yörelere ulaşmalarında, barınmalarında, çocukların eğitimlerinde alınacak önlemleri ilgilendiren düzenlemeler yapmakta, merkezi ve yerel idarelere özel görevler yüklemektedir.

(iv) Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği

Mevsimlik gezici tarım işçilerini ilgilendiren farklı

ve önemli bir konu da mevsimlik gezici tarım işçilerine iş, toprak sahiplerine (tarım işverenlerine) de işçi bulmaları açısından önemli bir fonksiyona sahip "aracı"lar konusunda ortaya çıkmaktadır.

Türkiye İş Kurumu, mevsimlik tarım işçiliğini kayıt altına almak için düzenleyici görevleri olan aracılar ile ilgili "Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği"ni 2011 yılında yürürlüğe koymuştur (Resmi Gazete: 27.05.2011/27593).

Bu yönetmelikte, aracılar, tescil ve belgeleme işlemleriyle kayıt altına alınmış ve yükümlülükleri belirlenmiştir. Yönetmeliğe göre, aracılık faaliyetleri denetlenecek, aracılık yaptıkları işçilerle ilgili olarak Kuruma rapor vereceklerdir.

16 Mart 2011 tarihine kadar onay alan aracı sayısı toplam 304 kişi olarak ilan edilmiştir.

(v) 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

Tarım işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlara da (5510 sayılı Kanunun ek 5. maddesi kapsamındaki sigortalılar için) 6111 sayılı yasayla sigortalana bilme hakları tanınmıştır.

Süreksiz işlerde çalışan işçiler, sigortalandıkları süre dışında kalan süre için "isteğe bağlı sigorta" yaptırabileceklerdir.

(vi) 3816 Sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun

6111 sayılı Kanunla, 3816 sayılı Kanunda yer alan mevsimlik gezici tarım işçilerinin var olan yeşil kartlarının sigortalı olmaları nedeniyle kaybedilmesi durumu engellenmiştir.

Yeni uygulamada yeşil kart sahibi mevsimlik gezici tarım işçilerinin yeşil kartları, sigortalı olduklarında askıya alınacak, sigortalılık sona erdiğinde ise başka bir işlem yapılmaksızın yeşil kartları yeniden devreye girecektir.

01.01.2012 tarihinden itibaren genel sağlık sigortası uygulamasına geçilmiştir. Kişi başına asgari ücretin 1/3'ünden daha az geliri olanların genel sağlık sigorta primleri devlet tarafından karşılanacaktır.

(vii) 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu

Mevsimlik gezici tarım işçileri, ister İş Kanunu isterse Borçlar Kanununa tabi olarak çalışsınlar, iş sözleşmesi ile çalıştıklarından, Sendikalar Kanununa

göre, mevcut sendikalara üye olabilecekler, diğer aranan koşullar varsa sendika kurabilecekler, tüm sendikal faaliyetlere katılabileceklerdir.

(viii) 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu

İşçi sendikalarına üye olabilen mevsimlik gezici tarım işçileri, işyerlerinde toplu iş sözleşmesi bağitlandığında toplu iş sözleşmelerinden yararlanabileceklerdir.

Ayrıca, üye olmasalar bile toplu iş sözleşmesi bağitlamış sendikalara, “dayanışma aidatı” ödeyerek toplu iş sözleşmesinden yararlanabileceklerdir.

(ix) İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarı Taslağı

Son günlerde, yasalasınma sürecine konulacağı söylenen, henüz TBMM komisyonlarına intikal etmemiş söz konusu yasa tasarısı taslağına göre, istisna tutulan yerler hariç, tüm işveren ve işyerleri yasa kapsamında olacak ve işverenler, yasa tasarısı taslağında yer alan sağlık ve güvenlik önlemlerini almakla yükümlü olacaklardır.

Yasa tasarısı taslağına istisnalar bölümünde, tarım işyerleri kapsam dışında bırakılmamıştır. Bu nedenle, söz konusu taslak, bu alan kapsam dışına çıkarılmadan yasalasınrsa, mevsimsel olarak göç eden tarım işçilerinin çalışma alanları ve onları çalıştıran işverenler, bu yasa kapsamında olacaklardır.

Ancak, yasal mevzuatın uygulanmasında sorunlu alanlardan biri olan tarım işyerlerinde, özellikle ağırlıklı olarak göç eden işçiler tarafından yürütülen mevsimlik tarım işlerinde söz konusu yasal düzenlemeyle sağlık ve güvenlik önlemlerinin sürdürülebilir bir şekilde alınmaya başlamasını beklemek yakın gelecekte söz konusu olamayacaktır.

Yasa tasarısının kapsam maddesine göre her ne kadar, tüm işler ve işyerleri kapsama giriyor olsa da düzenlemenin genel olarak sanayi üretimine yönelik olarak kurgulandığı düşünülmektedir.

Sonuçta, aileleri ve çocukları için olmasa da mevsimlik gezici tarım işçilerinin kendileri açısından, çalışma koşulları, dinlenme hakları, ücret, çalışma süresi ile iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin önlemler bağlamında uygulanabilecek sınırlı da olsa hükümler bulunmaktadır.

Ancak, işveren konumundaki toprak sahipleri, yasalardan kendilerine yüklediği sorumlulukları hayata geçirmediklerinden, tarımda iş denetim düzeni kurulmadığından, bazı sorumluluklar idari düzenleme-

lerle merkezi ve yerel yönetimlere verilebilmektedir. Dolayısıyla yaygın ve etkin bir hizmetin doğması güçleşmektedir. Bu nedenle temel sorun, konuya uygun ve uygulanabilir özel düzenlemeler kadar, toprak sahiplerinin de bir işveren olarak yasal yükümlülüklerinin farkına varmalarının sağlanabilmesine odaklanmaktadır.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)

Başbakanlık tarafından mevsimlik tarım işçileri için 2010 yılında çıkarılan genelge yoluyla METİP başta olmak üzere mevsimlik tarım işçileri için gerçekleştirilen çeşitli kamusal ve sivil toplum kuruluşları (STK) projeleri ile yerel koşullar ve destek farklarına göre değişen oranlarda mevsimlik tarım işçilerine çeşitli destekler sunulmuş ve sunulmaktadır. Bu destekler mutlaka çok yararlıdır, ancak organize olmayan ve yetersiz desteklerdir.

Mevsimlik tarım işçileri için yapılacak aşağıdaki çalışmalarda mutlaka tarım işverenlerinin katkısı sağlanmalıdır.

Destekler ve iyileştirmeler, mevsimlik tarım işçilerinin yerel istekleri ve ihtiyaçları, bölgesel yönetim destekleri alınarak ve aşamalı olarak yerine getirilmelidir. Organizasyon ilçe bazında kaymakamlık yönetiminde, araçlar dâhil kayıt ve hizmet organizasyonu ile sekreteryaya ilçe tarım müdürlükleri, bütçe ve malzeme temini özel idare (köylere hizmet götürme), sağlık hizmetleri toplum sağlık merkezleri, altyapı (su, elektrik, atıklar, tuvalet, banyo vb.) belediyeler ve ilgili kuruluşlar, eğitim ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından sunulmalıdır.

METİP gibi kamusal ve STK'nın yaptıkları projelerin yönlendiricisi de aynı organizasyon olmalı ve birbirinden habersiz aynı amaçla çalışan farklı kurum ve kuruluşların güçleri birleştirilerek zaman ve kaynak tüketiminin önüne geçilmelidir.

Mevsimlik tarım işçileri için kamusal duyarlılık artırılmalı ve mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının toplumsal sorumlulukla yerine getirilmesi gereği, yazılı-görsel basında yer alan toplantı ve kampanyalarla toplumsal paylaşımı periyodik olarak yinelenmelidir.

METİP projelerinin neredeyse tamamı işçilerin çalışmaya gittiği illerden gelmektedir. Oysa işçilerin

ikamet ettiği illerin de onlara yönelik yerine getirmesi gerektiği bazı hizmetler, sorumluluklar vardır. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir:

- 1) Mevsimlik gezici tarım işçisi gönderen tüm illerde mülki idare amirinin başkanlığında merkezdeki ve ilgili kurum, kuruluş, işçi ve aracı temsilcilerinin katılımı ile "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulmalıdır.
- 2) İşçilerin göç döneminde (Mart-Eylül arası) yolculuklarını güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapabilmelerine yönelik olarak; göç edecekleri yerler ile işçilerin ikamet ettikleri iller arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanmalı, trafik denetimleri artırılmalı, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılmalıdır.
- 3) İşçilerin göç döneminde (özellikle Mart-Eylül arası) ihtiyaca göre tren seferleri artırılmalı veya tahsis edilecek otobüsler ile gruplar halinde yolculuk yapmaları sağlanmalıdır.
- 4) Türkiye İş Kurumu İl Müdürlüğü ile işbirliği yaparak işçiler ve ailelerine ilişkin bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
- 5) İşçiler ve aileleri sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilmeli, bunlara psikolojik destek verilmeli, iş hukuku açısından hangi haklara sahip oldukları hatırlatılmalıdır.
- 6) İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocukları ile ilgili olarak bunların eğitimlerini devam ettirmelerine yönelik gerekli tüm tedbirler alınmalıdır.
- 7) Çalışma mevsimi başlamadan önce işçilerin gittikleri illerin il koordinasyon kurulları ile temasa geçerek, o illerde ihtiyaç duyulan işçi sayısı tespit edilmeli ve işçiler bu ihtiyaca göre yönlendirilmelidir.
- 8) İşçilerin gittikleri illerden çok işçilerin ikamet ettiği illerin İŞKUR müdürlükleri tarafından tarımda iş araçları belgelendirilmeli, belgesi olmayan iş araçlarının işçi götürmeleri önlenmeli ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınmalı, vaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilmelidir.
- 9) Önceden belli olan ürün rekolte dikkate alınarak yapılacak bölgesel geçici işçi ihtiyacı

tahminleri, yerel yönetimler ve araçların organizasyonu ile daha rasyonel bir mevsimlik işçi istihdamını sağlayabilir.

METİP kapsamında 2010 yılı itibari ile 23 ilin projesi kabul edilmiş ve 44 milyon TL ödenek aktarılmıştır. Projeler, Kırşehir, Uşak, Yozgat, Ankara, Şanlıurfa, Ordu, Kayseri, Nevşehir, Adana, Konya, Karaman, Afyon, Isparta, Gaziantep, Balıkesir, Düzce, Mersin, Malatya, Giresun, Kilis, Kahramanmaraş, Samsun ve Bursa illerinde uygulanmaya başlamıştır. 2010 yılının ilk uygulama yılı olması nedeniyle bütçelerin büyük bir kısmı altyapı faaliyetlerine harcanmıştır (%68 barınma -çadır, elektrik tesisi, içme suyu, seyyar duş, seyyar tuvalet, mutfak, bulaşık yıkama yeri ve zemin takviyesi).

2011-12 döneminde uygulanacak projeler için 27,5 milyon TL ayrılmış ve 18 ilin projeleri kabul edilmiştir. Bu iller Hatay, Şanlıurfa, Ankara, Yozgat, Niğde, Manisa, Diyarbakır, Adana, Ordu, Karaman, Eskişehir, Amasya, Gaziantep, Afyonkarahisar, Tokat, Aksaray, Kayseri, Bursa'dır.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Sorunları ve Çözüm Önerileri

Mevsimlik tarım işçilerinin barınak ile çalışma ortamı, hijyenden ve sağlıklı yaşamdan çok uzaktır. Mevsimlik tarım işçileri, çoğunlukla tarlalarda, alt yapısı olmayan çadır ya da barakalarda elektrik, su, kanalizasyon, çöp toplama imkânları olmadan yaşamaktadırlar. Çadırlar, genelde dar ve toprak zemin üzerinde bulunurlar. Yaşam ve çalışma ortamında atık suların çoğu zaman açığa bırakılması, sağlıklı banyo ve tuvaletlerin olmaması, sivrisinek, fare, yılan, akrep, kırkayak vb. böceklerin yaşam ortamında bulunması, sağlıksız içme ve kullanma suyu, saklanamayan ve korunamayan gıdalar durumunun ne kadar sağlıksız olduğunu ortaya koymaktadır. 12 saat çalışmaktan ve güneş altında sürekli kalmaktan kaynaklanan sağlık sorunları da bu listeye eklenebilir. Bunun sonucunda, bir çadır grubunda çocuklardan yetişkinlere kadar herkesin hasta ve/veya rahatsız olduğu görülmektedir. Çadır gruplarının yerleşim yeri olarak seçtiği sulama kanalları ve anayolların yarattığı tehlikeler trafik kazaları, boğulma, kanala düşme vb. tehlikeler bu sağlıksız durumun bir başka boyutudur. Mevsimlik tarım işçileri diğer yandan tarımda kullanılan kimyasallara da doğrudan maruz kalan bir gruptur.

Mevsimlik tarım işçilerinde en sık rastlanan sağlık sorunları, halsizlik, yorgunluk, bel ağrısı gibi kas-iskelet sistemi yakınmaları; ishaller; solunum yolu enfeksiyonları; yara, çıban, egzama, uyuz, bit gibi cilt hastalıkları; güneş çarpması; baş ağrısı; tarım ilaçları ile zehirlenmeler; anksiyete, depresyon ve intihar girişimleri olarak belirlenmiştir.

Diğer yandan işçiler kentsel alanlara uzak yerlerde yaşamaları nedeniyle sağlık hizmeti başta olmak üzere eğitim, sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerine erişememektedirler. Her 10 kişiden yaklaşık birinin kimlik numarası bulunmadığından aile hekimlerinde kayıtları yoktur ve yılın ortalama 8 ayı tarlalarda yaşamaları nedeniyle temel sağlık hizmetlerine (ana-çocuk sağlığı, bulaşıcı hastalıkların kontrolü, sağlık eğitimi vb.) erişememektedirler. Gebe ve bebek izlemi, aşılar gibi koruyucu sağlık hizmetlerinden coğrafi uzaklık nedeniyle yeterince yararlanmamaktadırlar. Aile hekimi olanlar ise, farklı illerde çalıştıkları için bu sisteme istenilen düzeyde dâhil olamamaktadırlar.

Mevsimlik gezici tarım işçisi tarlada veya yaşam ortamında başına gelebilecek herhangi bir kaza ya da rahatsızlık karşısında kendi imkânlarıyla bir çözüm bulmak zorundadır. Mevsimlik tarım işçilerinin çoğunun sosyal güvenlikleri yoktur. Çadır gruplarında veya tarlalarda herhangi bir ecza dolabı ve ilkyardım seti bulunmamaktadır.

(i) Yaşam ortamında yapılabilecek düzenlemeler

- Çadırlara altyapı ve hizmetin götürülmesini kolaylaştırmak için çadır gruplarının dağınıklığı en aza indirilmelidir. Çadırların sağlamlaştırılması için, saz-naylon iskelet yerine demir iskelet, konteynir vb. model çalışmalar örnek alınarak yapılmalıdır.
- Çadır zemini iyileştirilmeli, çadır içinde toprakla bağlantıyı kesecek izolasyon yapılmalıdır. Çadır gruplarında, özellikle yürüme yollarında görülen çamurun engellenmesi için, yollara basitçe taş-mucur döşenmelidir. Çadır grubunun içindeki her çadıra itfaiye, ambulans ulaşımı sağlanabilmelidir.
- Sulama kanallarının çevresinin tel, çit gibi engelleyicilerle çevrelenmesi ve uyarıcı levhaların asılması sağlanmalıdır.
- Hijyenik içme, kullanma suyu ile tuvalet, banyo ve çamaşırlık sağlanmalıdır.

- Sivrisinek, haşere ve böceğe karşı belediye yetkililerinin çadır gruplarının çevresini ve su birikintilerini ilaçlaması sağlanmalıdır.
- Sağlık kurumları bünyesinde gezici ekiplerle düzenli sağlık hizmeti (erken tanı, aşı, üreme sağlığı, gebe, loğusa izlemi, çevre sağlığı, sağlık eğitimi-akılcı ilaç kullanımı, gıda güvenliği, sağlıklı beslenme) ve ruh sağlığı çalışmaları yapılmalıdır. Çadır gruplarında bir adet donanımlı ilkyardım dolabı bulunmalıdır.
- Toplantı, eğitim vb. amaçlı sosyal ortam çadırı ile çocuk oyun çadırı ve/veya alanı yapılmalıdır.
- Düzenlenen yerleşim yerleri geçici özellikli olmalı ama her yeniden kurulumunda yer ve kurulum çok kısa sürede yapılabilecek uygunlukta olmalıdır.
- Mevsimlik işgücü göçünün yoğun olduğu illerde veri tabanı oluşturulmalı ve göç alan 48 ilin kullanımına açılarak altyapı çalışmalarının kolaylaştırılması sağlanmalıdır.

(ii) Çalışma ortamında yapılabilecek düzenlemeler

- Çalışma saatleri, belirli saatlere sınırlandırılmaktadır.
- Günde iki ya da üç kez dinlenme olanağı yaratılmalıdır.
- Güneşin etkisini azaltmak amacıyla şapka veya benzeri bir koruyucu kullanımı yaygınlaştırılmaktadır.
- Mevsimlik tarım işçisi olan herkesin sosyal güvenlik kapsamına girmesi sağlanmalıdır.
- Çalışılan ile ulaşım gibi tarlaya gidiş-gelişler de daha güvenli hale getirilmelidir.
- Mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin, tarımda iş kazaları ve tarım ilaçlarından korunma eğitimlerini almaları sağlanmalıdır.
- Elci, çavuş vb. araçların hepsinin kayıtlı olması sağlanmalıdır.

Mevsimlik Tarım Emeğinde Kadınların Durumu

Genel olarak bakıldığında kırsal alanlarda yaşayan kadınlar eğitim olanaklarından, toprak mülkiyetinden ve ücretli emeğe ulaşımından yoksundur. Kırsal kesimde ev içinde çalışan kadının, ev dışında yaptığı iş; ev işinin bir uzantısı olarak görülmekte ve ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmemektedir. Bu kadınlar “ücretsiz aile işçisi” statüsünde çalışırken, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün bir sonucu olarak “evdeki kadın” ve “tarladaki ırgat” olarak tanımlanmaktadır. Fakat kırsal yoksulluğun en büyük şahitleri olan kadınların yanında bu yoksulluktan en çok etkilenen ve insan onuruna yakışmayacak şartlarda çalışmak zorunda kalan diğer kadınlar da vardır. Mevsimlik kadın işçiler de bu grubun en başta gelen temsilcilerindedir.

Ailece göç eden kadın ve erkek mevsimlik işçiler arasında göç edilen yerdeki çalışma koşulları nedeniyle cinsiyete dayalı işbölümü daha da keskin hale gelmektedir. Çalışma sürecine çocuklar da dâhil oldukları için kadınlar, erkekler, kız çocukları ve erkek çocukları arasında ücret farklılıkları oluşmaktadır.

Göç edilen yerdeki zorlu toplumsal, ekonomik, çevresel koşullara rağmen ailenin bakımından, yemeğinden, temizliğinden kadınlar sorumludur. Mevsimlik tarım işçisi kadınların bakış açıları, mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili farklı bilgi üretmek için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Dolayısıyla, mevsimlik tarım işçisi kadınların toplumsal, ekonomik, sınıfsal, etnik ve cinsiyetçilikle ilgili deneyimleri, mevsimlik tarım işçisi kadınların konumunu ortaya koyacaktır. Kadınların gücünün ortaya çıkması ise ancak onların kendi ağzlarından anlattıkları ve yaşadıkları deneyimleri yazmakla mümkündür. Mevsimlik tarım işçisi olarak göç eden kadınların deneyimlerinin uzun vadede yapılacak çalışmalarda ortaya çıkarılması bir zorunluluktur.

Diyarbakır ilinde çeşitli saha ve ev ziyaretlerinde, yoğunluğunu zorunlu göçle gelenlerin oluşturduğu mahallelerde yapılan gözlem ve grup çalışmalarına dayanarak edinilen izlenimler şöyledir:

- Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi kadınlar emek yoğun tarım üretim sürecinde en zor koşullarda ve farklı deneyimleri bir arada yaşayan dezavantajlı grupların başında gelmektedirler.
- Tarımla uğraşan ailelerde yapılacak işler konusunda erkek ve kadın açısından geleneklere da-

yalı bir işbölümü vardır. Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi kadınlar tarlalarda günde 12-14 saat arası çalıştıktan sonra çadır temizliği, su temini, çocuk ve yaşlı bakımı, yemek, bulaşık, vb. işlerle ilgilenmektedirler. Böylece mesailerini hiç bitmemektedir.

- Kadın ve kız çocukları açısından en büyük sorunlardan biri banyo ve tuvalet sorunudur. Genellikle işçi aileleri tuvaletlerini hemen çadırın yakınına yapmayı tercih etmektedirler. Tuvaletlerin, genellikle çadırın yakınındaki uygun bir alana belirli derinlikte çukur kazılması ve bu çukurun etrafının naylon ya da çadır bezi ile kapatılmasından ibaret olduğu belirtilmiştir. Banyo sorununun ise iki türlü çözüldüğünü ifade etmişlerdir. Bir yöntem çadırın yanına tuvalet benzer ayrı bir yapı eklenmesi, diğer yöntem ise çadır içerisinde banyo için ayrı bir alan ayırmaktır. Özellikle kadınlar ve kız çocukları çadırın etrafında bir banyo alanı olsa bile çadır içinde yıkanma ihtiyacını duymaktadır. Yapılan görüşmelerde banyo ve tuvaletlerin hijyenden çok uzak bir halde olduğu, özellikle tuvaletlerin çeşitli bulaşıcı hastalıkların çadır alanlarında görülebilmesine neden olduğu ifade edilmiştir.
- Çalışma koşullarındaki en problemleri alanlardan birisi de ücretlerdir. Mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri konusunda ülke çapında kabul görmüş bir sistem ve ücret dengesi söz konusu değildir. Bunun yanı sıra kadın, erkek ve çocukların arasında ücret dengesizliği görülmektedir. Kadınlar erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen erkeklerden daha az ücret almaktadırlar. Bu da her alanda olduğu gibi ücret konusunda da eşitsizliğin yaşandığını bizlere göstermektedir. Ücretle ilgili tüm işlemler, iş sürecine aktif bir şekilde katılmalarına rağmen, kadınlar dışlanarak yapılmaktadır. Kadınlar, ücretle ilgili olarak kendilerine bildirilen durumu değerlendirerek işi kabul edip etmemede sınırlı özgürlüğe sahiptirler.
- Kadınların daha az ücret almalarına rağmen yeniden üretim emeğinden sorumlu olmalarından kaynaklanan günde yaklaşık 18 saatlik bir işgünleri vardır. Bunun tarlada çalıştıkları kısmında erkeklere göre daha az ücret alırlar, çadır alanında verdikleri emek ise ücretsiz görünmez emek kategorisindedir.
- Diyarbakır’dan Sakarya’ya giden Kürt işçilerin (Ağustos 2009) -hem erkeklerin hem de kadınların- farklı beden kontrol mekanizmalarına ma-

ruz kaldıkları görülmektedir. Hem kadın hem erkek işçilerin köye gitmesi gayri resmi yollarla yasaklanmaktadır. Fakat kadın işçiler hem Kürt erkek işçiler hem de Karadeniz halkı tarafından kontrol edilmektedir. Kadın işçiler Karadeniz’de kaldıkları süre içinde tarla ve çadır alanından dışarı kesinlikle çıkamamaktadırlar.

- Kadınlar, küçük çocuklarına yeterince zaman ayıramadıklarını ve aile içerisinde eğer bakıma muhtaç bebek veya çocuk varsa bunların bakımının kız çocukları ya da beraberlerinde getirdikleri yaşlılar (babaanne, anneanne) tarafından üstlenildiğini belirtmişlerdir.
- Mevsimlik işçiler arasında dezavantajlı gruplardan biri de çocuklardır. Çocuklar mevsimlik göç süresi boyunca okullarından ve alıştıkları düzenlerinden ayrı kalmaktadırlar. Birçok kız çocuğu mevsimlik göç sonrasında eğitimden sürekli koştuklarını ve memleketlerine döndüklerinde okula devam etme ile ilgili aileleri tarafından dirençle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu şekilde birçok çocuk eğitimden kopmuştur.
- Hijyen koşullarının olmaması, zorlu yaşam koşulları, bulaşıcı hastalıklar, yetersiz beslenme gibi etkenler en çok kadın ve çocukları etkilemektedir.
- Çadır kentlerde ya da yaşadıkları yerlerde herhangi bir sosyal faaliyet alanları yoktur.
- Genç kadın işçilerin kimi zaman çalışılan bölgede yaşayan erkekler, kimi zaman da aynı alanda çalışan erkek işçiler tarafından çoğunlukla tacize uğradığı üstü kapalı olarak dile getirilmiştir.
- Kadınlar ve genç kızların, işlerin yoğunluğu, zorlu yaşam koşulları ve çaresizliğin de getirdiği baskıyla çoğu zaman depresif belirtiler gösterdikleri, çocuğu olanların çocuklarına şiddet uyguladıkları ifade edilmiştir.

Çocuk Yoksulluğu

Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklar

Türkiye tarımında, az topraklı veya topraksız aileler ile kentlerdeki işsiz ve yoksul ailelerin, geçimlerini sağlayabilmek için göç edip mevsimlik işgücü olarak çalıştığı bilinmektedir. Bu ailelerde çocukların da eğitimlerini yarıda bırakarak aileleriyle birlikte göç etmeleri ve tarımdaki ağır çalışma koşullarına dâhil olmaları, önemli bir çocuk hakkı ihlalidir.

Bütün bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, mevsimlik gezici ve geçici tarım işgücüne katılan çocukların durumunu anlamak ve değerlendirmek için “çocuk yoksulluğu” kavramsallaştırmasından konuya yaklaşmak önemlidir.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en önemli etkisi beslenme yetersizliği ve açlıktır. Barınma imkanlarının yetersiz ya da kötü oluşu; temiz içme suyuna erişememe, yerleşim alanlarında sanitasyon sorunlarının bulunması çocuk yoksulluğu kavramsallaştırmasında önemli bir diğer boyutu oluşturur.

Ekonomik yoksulluğun yanı sıra sağlık ve temel eğitim haklarına erişememe ya da bu hakları yeterince kullanamama gibi yoksunlukla ilgili unsurlar yine çocuk yoksulluğu tanımlaması içerisinde. Türkiye’nin taraf olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de de vurgulandığı üzere, sağlık hakkı ve temel eğitim hakkı cinsiyet farkı gözetmeksizin her çocuğun eşit olarak yararlanması gereken önemli vatandaşlık haklarıdır.

Çocuk yoksulluğu kavramsallaştırmasının önemli bir diğer boyutunu ise çocuk işgücü oluşturur. ILO’nun 1973 tarih ve 138 sayılı “Asgari Yaş Sözleşmesi”, çocuk işçiliğinin etkili biçimde ortadan kaldırılmasını öngörür.

(i) Mevcut Durum

Mevsimlik tarım işçiliğinin en ağır ve de sahipsiz işçilerini çocuklar oluşturur. Ancak sorunun boyutu sayısal olarak bilinmemektedir.

Sorunun arkasında hane yoksulluğu yer almaktadır ve aileler çocuk emeğine tarımda mevsimlik göç sürecinde ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı farklılıklar göz önünde bulundurulmamaktadır. Oysa kız çocukları hem tarlada çalışmakta, hem de hane içi üretime katılmaktadır.

Yetişkin bir bireye göre çocuğun mevcut koşullarının iyileştirilmesi özel çaba ve uzun soluklu çalışmaya gerektirmektedir. Bu gruba yönelik politikalar yetersizdir.

(ii) Örnek Uygulamalar

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) kapsamında yürütülen çalışmalar iller bazında uygulamalarda farklılıklar içermektedir.

Ordu ve Şanlıurfa illerindeki METİP projeleri barın-

ma sorununu çözmeye yönelik olarak yürütülmüştür. Çocukların ihtiyacı olan eğitim, sağlık, danışmanlık hizmetleri beklenen düzeyde sunulamamıştır. Çocukları yoksulluk sarmalından kurtaracak tedbirler alınmamaktadır.

(iii) Kurumsal Tedbirler

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi, (METİP) 24.03.2010 tarih ve 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür.

METİP Projesi Valilikler ve İl Özel İdaresi Genel Sekreterliğince uygulanmaya başlamıştır.

(iv) Öneriler

Mevsimlik tarım işçiliğindeki sorunun detaylı saptanması ve politika önceliği verilmesi için Türkiye genelinde veriye ihtiyaç vardır. Öncelikli olarak mevsimlik tarım işçiliğinin yoğun olduğu illerde TÜİK Bölge Müdürlükleri ile iletişime geçilerek bu alanda veri üretilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Yoksulluk döngüsünün kırılması için mevsimlik tarım işçiliği sorununda çocuk boyutunun özel olarak ele alınması, barınma, eğitim, sağlık gibi temel hizmet alanlarının çocukların ihtiyaçları göz önüne alınarak planlanması gerekmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliğindeki farklar göz önünde tutularak politikalar geliştirilmesine ihtiyaç vardır ve farklı koşullar düşünülerek her çocuk grubunun sorunlarını dikkate alan çözümler üretilmelidir.

Çocuk işçiliğinin yasal olmadığı ama çoğunlukla yoksulluk sorunundan kaynaklı yaşandığı da göz önünde bulundurularak aileyi mağdur etmeyecek ama çocuğun da haklarını koruyacak uzlaşmacı çözümlerin üretilmesi önemlidir.

Bakanlıkların yayınladıkları genelgelerin takipçisi olmak önemlidir. 20 Nisan 2011 tarihinde yayınlanan Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimleri konulu genelge, çocukların buldukları yerlerdeki eğitime katılmalarına yönelik birçok öneri belirtmiştir.

Çocuk işgücü yoksullukla mücadele stratejisidir. Dolayısıyla çocuğa yönelik geliştirilecek her faaliyetin, planlanacak her çalışmanın ailenin koşulları ve içerisinde bulunduğu yoksulluk durumu dikkate alınarak kurgulanması gerekmektedir. Özetle, mevsimlik tarım işçisi çocukların hem çocuk olmalarından kaynaklı ihtiyaçlarını, hem de yoksul bir ailenin mensubu olmalarından dolayı yaşadıkları sorunları dikkate alan bütüncül çalışmalara ihtiyaç vardır.

METİP Polatlı Uygulamasında Çocuklar

Polatlı'da 20 yıldır, tarımda çalışan mevsimlik işçilerle tarımsal faaliyetler sürmektedir. Tarım çalışmaları, Polatlı'da Mayıs ayında başlayıp, Kasım ayının ortasına kadar devam etmektedir. METİP uygulaması öncesinde bahsi geçen tarihler arasında gelen öğrenci çocuklar takriben üç aylık süre eğitimden uzak kalmaktaydılar.

Eğitimden uzak kalan öğrencilerin kayıplarını ortadan kaldırmak amacı ile 1774 sayılı Kimlik Bildirim Kanununa dayanarak yerleşke yerinde yaşayan çocukların kayıtları alınıp, gerekli görüşmeler yapılarak öğrencilerin eğitime kazandırılması gerçekleştirilmektedir

2010 yılından itibaren METİP kapsamında başlatılan çalışmayla 2010 yılında 214 öğrenci, 2011 yılında 298 öğrenci eğitim hizmetlerine kavuşturulmuştur. Eğitime kavuşturulan çocuklar ikamet illerine döndüklerinde ülke çapında yürütülen müfredat uygulaması sayesinde eğitimde geri kalma endişesi taşımadan tahsiline devam etmektedir. Öğrenci Mayıs ayında geldiğinde e-okul kayıt sistemi üzerinden en yakın okula kaydı yapılarak taşınmalı ya da çadır okul imkânına kavuşturulmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının yeterli eğitim almaları amacıyla:

- Taşınmalı veya seyyar eğitim olanaklarından yararlandırılmaları,
- Çadır okul uygulamasından yararlanılması,
- Açık ilköğretim eğitimi sunulması (okul çağından çıkmış olanlara),
- YSÖP (Yıl içerisinde sıkıştırılmış eğitim uygulaması) hizmetleri gerçekleştirilmektedir.

Taşınmalı Kapsamında Hizmet Veren Okullar:

- Tarım İşletmesi İ.Ö.O, Beyliköprü İ.Ö.O, Poyraz İ.Ö.O, Hikmet Uluğbay YİBO, Karahamzalı İ.Ö.O, Yaşar Çetinkaya İ.Ö.O., Uzunbey İ.Ö.O.
- Birinci kademe (1.-5. sınıflar) çadır okulda eğitim görürken ikinci kademe (6., 7. ve 8. sınıflar) eğitim faaliyetlerini Polatlı Kaymakamlığı tarafından sağlanan servislerle ulaştıkları taşınmalı olarak belirlenmiş taşıma merkezlerinde sürdürmüşlerdir. Ayrıca öğrencilerin; kitap, defter, kırtasiye, giyim ve yemek ihtiyaçları da karşılanmıştır.

Tarım İşçileri Alanında Örgütlenen Sendikalar, Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye genel olarak kendi toprağında küçük ölçekli üretim yapan köylülerin ağırlıklı olduğu bir tarımsal yapıya sahiptir. Buna rağmen tarımda işçileşme özellikle 1980'li yıllardan itibaren ekonomik ve politik nedenlerle hız kazanmış, tarım işçisi çalıştırılan tarımsal alanlar ve ürünler olarak oldukça genişlemiştir. Tarımda işçileşmenin öncelikle ortaya çıktığı bölgeler olan Çukurova ve Batı Anadolu Bölgesi yanında özellikle son 20–30 yılda Karadeniz, Marmara, İç Anadolu gibi daha geniş bölgelerde fındık, meyve-sebze, patates, soğan gibi birçok ürünün üretiminde geçici olarak çalıştırılan işçilere ihtiyaç duyulmaktadır. Kendi toprağında çalışan köylü emeğinin ağırlıklı olduğu tarımsal yapıda mevsimlik işçi kullanımının yaygınlaşması özellikle 1980 sonrası dönemde küçük köylülüğe dayalı tarımsal yapıda önemli bir farklılaşmanın yaşandığını göstermektedir. Tarımda uygulanan neoliberal politikalar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan zorunlu göç sonrası ortaya çıkan dönüşüm, köylülerin önemli bir kısmını yoksullaştırıp tarım işçileri haline getirirken orta ve geniş ölçekli endüstriyel tarım yapan toprak sahibi çiftçiler varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Mevsimlik işçilerin içinde bulunduğu olumsuz yaşam ve çalışma koşulları tarımsal yapıdaki bu eşitsiz güç ilişkilerinden bağımsız değildir.

1980 sonrası mevsimlik tarım işçiliğinin önceki yıllardan farklı olan bir diğer özelliği de tarımda işçi olarak çalışmanın artık kalıcı hale gelmesidir. Büyük bir kısmı Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli olan mevsimlik işçiler, iş ve konut imkânlarının sınırlarına gelmiş olan büyükşehirlere göç edememekte diğer taraftan ekonomik sıkıntılar ve askeri, politik gerginlikler nedeniyle yaşadıkları kır ve kentlerde de iş imkânı bulamamaktadırlar.

Tarımda işçileşmenin ilk ortaya çıktığı Osmanlı'nın son dönemlerinden bu yana Türkiye tarımında mevsimlik işçi sayısı ve kullanıldığı bölgeler giderek artarken mevsimlik işçiler işgücünün en örgütsüz kesimi olmaya devam etmektedir. Mevsimlik işçiler genellikle olumsuz çalışma, barınma ve ulaşım sorunlarıyla gündeme gelmekte bütün bu sorunların arkasındaki en temel eksik olan temsiliyet, örgütlenme sorunu gözden kaçmaktadır. İşçilerin çalışmaya gittikleri yerlerde dâhil oldukları eşitsiz güç ilişkileri işçilerin çalışma ve yaşam pratiklerinde oldukça belirleyicidir. Tarım işçileri ücretler, çalışma

saatleri, barınma ve ulaşım sorunları konusunda mülki amir başkanlığında düzenlenen bölgenin ileri gelenlerinin katıldığı toplantılara ve alınan kararlara katılım imkânı bulamamaktadırlar. Komisyon toplantılarına zaman zaman işçiler adına temsilci olarak katılan dayıbaşları da ticari ilişkilerini zedelemek endişesiyle işçilerin yasal, hukuki hakları, yaşam ve çalışma koşulları konusunda etkili bir temsiliyet gösterememektedir.

Mevcut Örgütlülük Durumu

Son yıllara kadar tarım işçiliğinin geçici bir iş olarak görülmesi ve ülke genelinde sendikal mücadelenin zayıflamaya başlaması nedeniyle tarımdaki işgücünün büyük bir kısmı örgütsüz kalmıştır. Ancak, son yıllarda mevcut sendikalar yerine tarım işçilerinin çalışmaya gittikleri farklı bölgelerde dernekleşme faaliyetleri, yerel örgütlülük deneyimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Emek piyasasında enformel, sigortasız, güvencesiz çalışma rejimleri yaygınlaşırken mevcut sendikaların işgücünün kayıtlı olduğu görece istikrarlı çalışma koşullarının yerleşik hale geldiği özellikle kentlerde, kamuya ve özel sektöre ait alanlarda örgütlendiği görülmektedir.

Çiftçi-Sen, Üzüm-Sen, Tütün-Sen gibi sendikalar kendi toprağında küçük ölçekli üretim yapan köylüler alanında örgütlenme çalışmaları yapmaktadır. Küçük ölçekli toprak sahibi köylülerin 1980'li yıllardan itibaren uygulanan neoliberal tarım politikalarından uğradıkları kayıplara bağlı sorunlar çerçevesinde çalışma yürütmektedirler. Bildiğimiz kadarıyla tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları konusunda bir çalışma yürütmemektedirler.

Tarım Orman İş Sendikası, Birleşik Kamu İş Konfederasyonu'na bağlıdır. Tarım ve Köy İşleri, Orman Bakanlığı ve bağlı müdürlüklerde örgütlenme faaliyeti yürütmektedir.

Tarım Orkam Sen, KESK Konfederasyonu'na bağlıdır. Tarım, Orman, Çevre ve Hayvancılık kolunda faaliyet gösteren bakanlık ve müdürlüklerde çalışan kamu çalışanlarını örgütlenme faaliyeti yürütmektedir.

Tarım İş, Türk-İş Konfederasyonu'na bağlıdır. Yukarıda adı geçen sendikalar gibi ağırlıklı olarak tarım iş kolundaki kamu kurumlarında örgütlenmeye çalışmaktadır. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Taşra Teşkilatı, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)'ne bağlı çiftlikler ile özel sektöre ait bazı

işyerlerinde çalışan tarım işçileri arasında örgütlüdür. Sendika, çiftliklerde geçici olarak çalışan işçilerin kadroya alınmasında etkili bir mücadele yürütmüştür. Sendikanın internet sitesindeki bilgilere göre geçmişte kamuda çalışanlar yanında tarımsal alanlarda gezici olarak çalışan tarım işçileri konusunda da çalışmalar yürütmüştür: “Kamudaki belli başlı tarım işletmelerinde ve özel sektördeki yerleşik bazı işletmelerde örgütlenmeyi başaran TARIM-İŞ, pamuk çapalama ve toplama işinde çalışan yüz binlerce gezici tarım işçisinin sorunlarına da sahip çıktı. 1970’lerin ikinci yarısında, uluslararası örgüt ve TÜRK-İŞ ile işbirliği yapılarak Çukurova bölgesindeki gezici işçilerin daha iyi koşullara kavuşturulması için çalışma yürütüldü. Aileleriyle birlikte bölgeye gelen ve son derece sağlıklı koşullarda çalışan ve barınan bu işçiler için iki işçi barınağı inşa edildi; onlara sağlık hizmeti götürüldü. Adana Şubemizin aktif olarak yürüttüğü çalışmalar sırasında “elçi” adı verilen tarım araçlarının ve işçilerin sendikaya üye kaydı yapıldıysa da, örgütlenme çalışmasını 1980 sonrasında sürdürme olanağı kalmadı.” (<http://www.tarimis.org.tr/index.php?p=tarihce>).

Turgutlu Gündelik İşçiler Derneği, 2003’te kurulmuştur. Bugün yaklaşık 500 üyesi bulunmaktadır. Manisa’ya her yıl çalışmaya gelen yaklaşık 30 bin tarım işçisinin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek için mücadele vermektedir.

Şanlıurfa Baziki İşçiler Derneği; Dernek Başkanı Recep Sümbül, büyük bir kısmı karpuz toplama işinde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin eşit ve düzenli çalışabilmesi ve işçiler arasındaki dayanışmayı sağlamak amacıyla yaptıkları eylemin ardından derneği kurduklarını dile getirmektedir. Dernek çevre köylerle beraber 32 köyde örgütlüdür. Dernek tarım işçilerinin çalışma koşullarını iyileştirmeyi ve işçileri bir çatı altında toplamayı amaçlamaktadır. Dernek kurulma süreci hakkında bilgi veren Sümbül, 2008 yılında karpuz toplama işi için köylerine dışarıdan gelen işçilerle çevre köylerdeki işçiler arasındaki gerginlikler sonucunda sorunun bu şekilde aşılacağına düşünerek örgütlenme karar aldıklarını belirtmektedir. (http://www.evrensel.net/v2/haber.php?haber_id=54890)

Adana Tarım İşçileri Sendikası Girişimi; Şubat 2005’te Adana’da sendikalar, meslek odaları ve öğretim üyelerinin destek verdiği Tarım İşçileri Kurultayı sürecinde gelişmiştir. Kurultayda sendika kurma ve bülten çıkarma kararı alınmıştır.

Adana Tarım İşçileri Kurultayı, 1 Şubat 2005’te Adana’da düzenlenmiştir. Kurultaya Adana Tarım İşçileri ve Elçileri Derneği, Ziraatçılar Derneği, Kadirli Tarım İşçilerini Koruma ve Dayanışma Derneği, Çukurova Tarım Araçları Derneği, Ziraat Mühendisleri Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Eğitim-Sen, ESM Sendikası, Haber-Sen, EMEP, DEHAP, Halkevleri, ESP, mahalle muhtarları ve Çukurova Üniversitesi’nden öğretim üyeleri katılmıştır. Tarım işçilerinin sorunlarının ve çözüm yollarının tartışıldığı kurultayda işçiler sunumlarını Kürtçe olarak gerçekleştirmişlerdir. Kurultay’da işçilerin ulaşım, göç, kayıt dışılık, düşük ücretler, barınma, eğitim, ayrımcılık, iş sağlığı, iş araçları gibi sorunları tartışılmış, bu sorunların çözümü için örgütlü bir yapının ilk adımı olarak Tarım İşçileri Temsil Heyeti oluşturulmuştur (http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1693).

Adıyaman Mevsimlik İşçiler Derneği, her yıl yaklaşık 20-30 bin arası mevsimlik işçi gönderen Adıyaman’da 2004’te kurulan derneğin başkanlığını kendisi de eski bir dayıbaşı olan Mehmet Gürbüz yapmaktadır. 500’e yakın üyesi vardır. Özellikle Malatya’ya kayısı toplamaya giden işçilerin ücretlerini iyileştirme ve işçi götüren dayıbaşlarını kayıt altına alma konusunda çalışmalar yapmaktadır.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Derneği, ‘Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı’ çerçevesinde uygulamaya konulan Sabancı Vakfı Hibe Programı 2007 tarafından desteklenen, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı tarafından hazırlanan ve Şanlıurfa Valiliği, Şanlıurfa Belediyesi işbirliği ile yürütülen ‘Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların ve Çocuklarının Gezici Sağlık Hizmeti Yoluyla Sağlık Hakkının Korunması ve Geliştirilmesi Projesi’ sonrasında kurulmuştur.

Mevsimlik işçilerin sorunlarının kamuoyuna duyurulması, işçilerin yaşam ve çalışma koşullarında iyileştirmeye dönük hizmet modelleri geliştirilmesi ve kamu hizmetlerine entegre edilmesi, dayanışma ağları kurulması ve bilimsel etkinlikler düzenlenmesi derneğin temel faaliyetleri arasındadır.

Samsun Tarım İşçileri Derneği, 2010 yılında kurulmuştur. Derneğin amaçları; bölgelerdeki her ilde (Samsun-Tokat-Hatay-Osmaniye) toplama-istifleme-ambalajlama işlerinde kayıt dışı olarak çalışan gündelikçi tarım işçilerini, kayıt ve sosyal güvence altına almak amacıyla bir dernek kurmak ve he-

def bölgelerdeki tarım işçilerini kurulan derneklere üye yaparak örgütlenmelerini sağlamak; bölgelerde kayıt dışı ve mesleki yeterlilik belgesi olmadan çalışan gündelikçi tarım işçilerinin bilgi ve becerilerini mesleki eğitim yoluyla geliştirerek belgelendirmek; meslek kuruluşları ve STK'lar vasıtasıyla tarım işçiliğinin bir meslek kapsamı içerisine alınması konusunda kamuoyu oluşturmak, olarak belirtilmektedir (<http://www.samsun-tarisder.org/index.php/projelerimiz>).

Öneriler, Beklentiler

Görüldüğü gibi son yıllarda Türkiye'de mevsimlik işçi çalıştırılan alanlar genişledikçe bu alanlarda çalışan işçilerin dernekleşme çabalarında da artış görülmektedir. Derneklerin büyük bir kısmı son 10 yıl içinde kurulmuştur. Farklı yerelerde kurulan bu derneklerle koordineli çalışmalar yürütmek ve çeşitli kurumları bir araya getirmeye çalışan girişimlerle işbirliği yapmak mevsimlik işçilerin bizzat kendi seslerinin daha duyulur olmasını sağlayacaktır. İşçilerin çalışmaya gittikleri bölgelerde tarım işçileriyle ilgili kararların alındığı kaymakamlar başkanlığında toplanan izleme kurullarında işçilerin kendi temsilcilerini bulundurabilmeleri konusunda çalışmalar yürütmek faydalı olacaktır.

Konu ile ilgili dernek ve sendikaların temsilcilerinin bir araya gelerek mevsimlik tarım işçilerinin uğradıkları her türlü ayrımcılık ve haksızlıklara karşı çıkararak haklarını savunacak bir platform oluşturmalarında yarar görülmektedir. Ortak bir platform oluşumunun işçilerin her türlü sorununa çözüm getirmede daha etkin olabileceği gibi işçilerin sorunlarına hem yetkililerin hem kamuoyunun dikkatini daha güçlü bir şekilde çekebilecektir.

KAYNAKÇA

Çelik, Aziz (2005). "Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye'nin Çekinceleri", Türk-İş Dergisi, Sayı 366, 91-98.

Kılıç, Şengün (1992). Biz ve Onlar: Türkiye'de Etnik Ayrımcılık. İstanbul: Metis Yayınları.

Kitle Örgütleri Koordinasyonu (2007). Kitle Örgütleri Koordinasyonu 8. Buluşması Bülteni, İstanbul, 6-7 Ekim 2007.

L'Humanité, 31.07.2006.

Morice, Alain (2005). "Les Saisonniers Agricoles en Provence: Un Système de Main-d'œuvre" içinde Les Journées d'études du Gisti, 17-26.

Saraçoğlu, Cenk (2011). Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler. İstanbul: İletişim Yayınları.

UNFPA (2012). Mevsimlik Tarım İşçilerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması, (baskıda).

http://www.evrensel.net/v2/haber.php?haber_id=54890

<http://www.metider.org.tr/site/Default.asp?bs=2>

<http://www.samsun-tarisder.org/index.php/projelerimiz>

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1693

<http://www.tarimis.org.tr/index.php?p=tarihce>

GENİŞLETİLMİŞ KAYNAKÇA

Abdelali-Martini M., Goldey P., vd. (2010). "Towards a Feminization of Agricultural Labour in Northwest Syria", The Journal of Peasant Studies, 30(2): 71-94.

Akbıyık, N. (2008). "Türkiye'de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 24 (7): 220-238.

Akçay, A. (1999). "Toprak Ağalığından Kapitalist İşletmeciliğe Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmeler", içinde Oya Baydar (der.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı, 115-131.

Altınprçak, T. ve Gülçubuk, B. (2004). "Ankara İli Polatlı İlçesinde Gezici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları", Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, 59-66.

Anonim, (2011). TMMOB Adana Mimarlar Odası. Çukurova Bölgesi Mevsimlik Tarım İşçilerine Yaşam Alanı Tasarımı Ulusal Öğrenci Mimari Fikir Yarışması Projeleri.

Anonim (2010). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Sorunları ve Barınma Koşulları: Yenişehir/Çardak Örneği, Bursa Tabip Odası <http://www.bto.org.tr/sunular/mevsimliktarim%20iscilerinin%20barinma%20kosullari.pdf>

Anonim, (2007). Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeni ile Eğitime Ara Veren İlköğretim Öğrencileri Araştırması, Eğitim-Sen.

Aysu, A. "Azabın Diğer Adı: Mevsimlik İşçilik" http://www.uzamsen.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=119

Berlan, J. P. (1986). "Agriculture et Migration", REMI, 9-32.

Brass, T. (1997). "Immobilised Workers, Footloose Theory", The Journal of Peasant Studies, 24 (4): 337-358.

Brass, T. (2010). "At Their Perfect Command? The Struggle of/(over) Post-Emancipation Rural Labour", The Journal of Peasant Studies, 28(3):155-177.

Brovia, C. (2007). "Foggia: L'hébergement des Saisonniers Prend Des Allures de Ghetto", Programmes Echanges et Partenariats, 9-10.

Brovia, C. (2008), "Sous la Férule des Caporali: Les Saisonniers de la Tomato dans les Pouilles", içinde Alain Morice, Bénédicte Michalon (der.), Études Rurales: Travailleurs Saisonniers dans l'Agriculture Européenne, 182, 153-168.

Çetinkaya, Ö. (2008). "Farm Labor Intermediaries In Seasonal Agricultural Work in Adana-Çukurova", yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Çetinkaya, Ö. ve Büke, A. (2009). "Emek Yoğun Tarımsal Üretim Mecburlar Ordusu: Türkiye'de Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri", Doğudan, Sayı: 12.

Dayıoğlu, M. ve Gündüz-Hoşgör, A. (2010). "Türkiye'de Çocuk İşçiliği ile Mücadelede İzlenen Strateji ve Yöntemler: IPEC Deneyimi", içinde Kemal İnal (der.), Türkiye'de Çocuk Emegi, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Décosse, F. (2008). "La Santé des Travailleurs Agricoles Migrants: Un Objet Politique?", içinde Alain Morice, Bénédicte Michalon (der.), Études Rurales: Travailleurs Saisonniers dans l'Agriculture Européenne, 182, 103-119.

Diyarbakır Sanayi Odası (1999). "GAP Bölgesi'nde Arazi Mülkiyet Yapısı", içinde Oya Baydar (der.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı, 80-83.

Duruiz, D. (2011). "Seasonal Agricultural Workers in Manisa: Materialization of Labor, Bodies and Places Through Everyday Encounters", yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eğitim-Sen (2007), Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeni ile Eğitime Ara Veren İlköğretim Öğrencileri Araştırması, Ankara.

Fliche, B. (2006). "Le Nomade, le Saisonnier et le Migrantune Culture de la Mobilité en Anatolie Centrale?", Études Rurales.

Florinca, A.M., C. Brovia, E. Hellio (2008), Programmes Echanges et Partenariats http://emi-cfd.com/echanges-partenariats7/IMG/pdf_CDR_agriculture.pdf

Foeken, D. ve Tellegen, N. (1997). "Proletarianisation, Land, Income and Living Conditions of Farm Labourers in Kenya", The Journal of Peasant Studies, 24 (4): 296-313.

Geçgin, E. (2009). "Ankara-Polatlı Örneğinde ve Sosyal Dışlanma Açısından Tarım İşçiliği", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 3-35. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/49/1148/13473.pdf>

Gülçubuk B., E. Karabıyık, F. Tanır (2003). Tarım Kesiminde En Kötü Biçimde Çalışan Çocuk İşçiliği Temel Araştırması (Adana İli-Karataş İlçesinde Pamuk Hasadında Çalışan Çocuklar Örneği) Raporu, Ankara. Gündüz-Hoşgör, A. (2006). Türkiye Romanlarının/Çingenelerinin Mevcut Durum Analizi (Roma Population in Turkey). UNICEF.

Gündüz-Hoşgör, A. (2007). Türkiye'de Nüfus Kaydına Yönelik İhtiyaç Analizi (Need Assessment Project for Lack of Birth Registration in Turkey). UNICEF.

Gündüz-Hoşgör, A. (2010). "Türkiye'de Kırsal Kadının Toplumsal Konumu: Bölgesel Eşitsizlikler, Yasal Müdahaleler ve Kısmi Kazanımlar", Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Konferans Kitabı, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayını.

Gürsoy, Ö. B. (2010). "Bir Yaşam Biçimi Olarak Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri" içinde Ayşe Buğra (der.), Sınıftan Sınıfa, İstanbul: İletişim Yayınları, 33-65.

Hellio, E. (2007). "Espagne: En Andalousie, On Importe des Femmes Pour Exporter des Fraises", Programmes Echanges et Partenariats, 5-6.

Hellio, E. (2008), "Importer des femmes pour exporter des Fraises (Huelva)", içinde Alain Morice, Bénédicte Michalon (der.), Études Rurales: Travailleurs Saisonniers dans l'Agriculture Européenne, 182, 185-199.

Hoggart, K. ve Mendoza, C. (1999). "African Immigrant Workers in Spanish Agriculture", Sociologia Ruralis, 39(4): 538-562.

Idem (2005). "Brevet du Vivant: Progrès ou Crime?", Tiers-Monde, 46(181), 207-221.

ILO (2002). Unprotected Labour: What Role for Unions in the Informal Economy?, Labour Education 2002/2, No. 127.

Kafaoglu, A. B. (2001). Tarım: Bolluk içinde Yoksulluk. İstanbul: Kaynak.

Kaleci, H. (2007). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği" yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Kandel, W.A. ve Donato, K.M. (2009). "Does Unauthorized Status Reduce Exposure to Pesticides?: Evidence From the National Agricultural Workers Survey", Work and Occupations, 36(4): 367-399.

Karabıyık, E. ve Gündüz-Hoşgör, A. (2003). Adana-Karataş İlçesinde Tarımda En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılmasına Yönelik Eylem Planı. ILO-IPEC.

Karacan, A. R. (1991). Tarım Kesiminde Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Ücret Sistemleri ve Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Üzerine Bir Araştırma: Manisa Örneği. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.

Kaya, A. (2009). Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Kayıkçı, S. (2009). Türkiye'de Kırsal Alan Yönetimi. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Kıray M. (1999). "Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Dört Köyden Monografik Karşılaştırılması", içinde Oya Baydar (der.), 75 Yılda Köyden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı, 151-162.

Koruk, İ. ve Şimşek, Z. (2010). "Göçebe Mevsimlik Tarım İşçisi Olan ve Olmayan Kadınlarda Tetanoz Aşılama Durumu ve İlişkili Diğer Faktörler", Türkiye Halk Sağlığı Dergisi, 8(3): 165-175.

Koruk, I., Simsek, Z., Tekin, Koruk S., Doni, N., Gürses, G. (2010). "Intestinal Parasites, Nutritional Status and Psychomotor Development Delay in Migratory Farm Worker's Children", Child Care Health Development, 2010 Jul 14.

Labrianidis, L. ve Sykas, T. (2009). "Migrants, Economic Mobility and

Socio-Economic Change in Rural Areas: The Case of Greece", European Urban and Regional Studies, 16(3): 237-256.

Lordoğlu, K. ve Erder Köksal, S. (1993). Geleneksel Çıracılıktan Çocuk Emegine: Bir Alan Araştırması, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayını.

Lordoğlu, K. ve Özkaplan, N. (2003). Çalışma İktisadı. İstanbul: Der Yayınları.

Lordoğlu, K. (2005). "Türkiye'de Yabancıların Kaçak Çalışması ve Bu Çalışmaya İlişkin Bir Araştırma", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 101.

Lordoğlu, K. (2006). Türkiye İşgücü Piyasaları (Durum Raporu). ISMMMO Yayını, Sayı 56.

Lordoğlu, K. ve Selamoğlu, A. (2006). Katılım Sürecinde AB ve Türkiye'de İşgücü ve İstihdamın Görünümü. Ankara: Belediye-İş Yayını.

Lordoğlu, K. ve Demirdizen Çevik, D. (2007). Kocaeli İşgücü Piyasaları ve Durum Analizi. Ankara: ILO Yayını.

Lordoğlu, K. (2007). "Çalışma Hayatımızda Yeni Yabancılar: Bir Araştırmanın Bazı Sonuçları ve Değerlendirmeler" içinde Aylan Arı (der.), Yabancı Kaçak İşçilik, İstanbul: Derin Yayınları, 83-127.

Lordoğlu, K. (2008). "Ausländische Arbeitnehmer als Teil der Türkischen Arbeitswelt" içinde Barbara Pusch, Thomas Wilkoszewski (der.), Facetten internationaler Migration in die Türkei: Gesellschaftliche Rahmenbedingungen und persönliche Lebenswelten, Würzburg: Ergon Verlag, 69-86.

Lordoğlu, K. (2008). "Travailleurs Etrangers dans le Secteurs du Tourisme Turc" içinde Marie M. Sarlet, Altay Manço (der.), Tourisme et Diversités Facteurs de Développement, Paris: L' Harmattan, 119-127.

Lordoğlu, K., H.M. Ay, İ. Aslan (2008). "The Relation between Undeclared Employment and Financial Burden on Employment in Turkey", Serbian Journal of Management, 3(2), 189-198.

Lordoğlu, K. (2010). "Türkiye'de Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar" içinde Barbara Pusch, Thomas Wilkoszewski (der.), Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar, Bireysel Yaşamlar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 89-111.

Lordoğlu, K. (2011). Eskişehir İşgücü Piyasası Analiz Çalışması. İstanbul: MG Danışmanlık ve Türkiye İş Kurumu (MG danışmanlık ile birlikte).

Makal, A. (2001). "Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emegine İlişkin Gelişmeler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 56(3): 104-140.

Martin P. (2002). "Mexican Workers and U.S. Agriculture: The Revolving Door", International Migration Review, 36 (4): 1124-1142.

Nalbantoğlu, R. (1948). "Türkiye'de Ziraat İşçilerinin Durumu", İktisadi Siyaset Konferansı 1. Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 16-31.

Nuhoğlu, Ş. (2003). "Gazap Fındıkları", Express Dergisi, Sayı 31, 26-40.
Oral, N. (2006). Türkiye Tarımında Kapitalizm ve Sınıflar. Ankara: Ziraat Mühendisleri Odası.

Özbek, A. (2007). "New Actors of New Poverty: The 'Other' Children of Çukurova", yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S. (2004). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi", Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19(3): 261-274.

Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S. (2004). "Çukurova Yöresindeki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yerleşim Dokuları ve Yaşam Üniteleri" Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19(4): 375-391.

Pelek, D. (2010). "Seasonal Migrant Workers in Agriculture: The Cases of Ordu and Polatlı" yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Pena, A. A. (2009). "Locational Choices of the Legal and Illegal: The Case of Mexican Agricultural Workers in the U.S.", International Migration Review, 43(4): 850-880.

Preibisch, K. (2010). "Pick-Your-Own Labor: Migrant Workers and Flexibility in Canadian Agriculture", International Migration Review, 44(2): 404-441.

Rogalry, B. (2006). "Intensification of Work-Place Regime in British Agriculture", Sussex Migration Working Paper, Sayı 36.

Rye, J.F. ve Andrzejewska, J. (2010). "The Structural Disempowerment of Eastern European Migrant Farm Workers in Norwegian Agriculture", Journal of Rural Studies, 26: 41-51.

Simsek, Z. ve Koruk, İ. (2011). "The Effects of Migratory Seasonal Farmwork on Psychomotor Development and Growth Among Children Ages 0-5 Years in Southeastern Anatolia", Turkish Journal of Public Health, 29(3): 157-165.

Simsek, Z., Koruk, I., Doni, N.Y. (2012). "An Operational Study on Implementation of Mobile Primary Healthcare Services for Seasonal Migratory Farmworkers, Turkey", Maternal and Child Health Journal.

Sirman-Eralp, N. (1988). "Pamuk İşletmelerinde Aile İşletmeleri", içinde Şevket Pamuk, Zafer Toprak (der.), Türkiye'de Tarımsal Yapılar, Yurt Yayınları.

Sütölük, Z., F. Tanır, N. Savaş, H. Demirhindi, M. Akbaba (2004). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Durumlarının Değerlendirilmesi", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 34-38.

Şeker, Murat (1986). Türkiye'de Tarım İşçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi. Değişim Yayınları.

Şimşek, Z. ve Koruk, İ. (2009). "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri: Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği", Çalışma Ortamı, Temmuz-Ağustos 2009.

Şimşek, Z. (2010). "Mevsimlik Tarım İşçilerine Gezici Sağlık Hizmeti", 13. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 18-22 Ekim 2010 İzmir, Bildiri Özetleri Kitabı, 219-227.

Şimşek, Z. ve Kırmızıtoprak, E. (2010). "Mevsimlik Göçebe Tarım İşçisi Gençlerin Sağlıklı Yaşam Bilgi ve Davranışlarına Akran Eğitiminin Etkisi", I. Ulusal Nüfus Bilim Kongresi 7-10 Ekim 2010 Ankara, Genişletilmiş Bildiri Özet Kitabı, 80-85.

Tanır, F. (2012). "Adana'da Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sorunları", I. Tarım Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu yayımlanmamış bildiri, Şanlıurfa.

Tanır, F., S. Can, S. Gökkoyun, A. Özbek, R. Kozan, K. Kertmen, M. Akbaba (2006). "Adana-Karataş'ta Mevsimlik Tarımdaki Çocuk İşçiliğinin Eğitime Yönlendirmeyle Sona Erdirilmesi: İlk Sonuçlar", X. Ulusal

Halk Sağlığı Kongresi, Kongre Kitabı, 131-132, Van.

Tekeli, İ. ve Erder, L. (1978). Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Kurban, D., D. Yüksek, A.B. Çelik, T. Ünal, A.T. Aker (2006). Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası. İstanbul: TESEV Yayınları.

TİSK (2007), Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Çocuklar, Yayın no. 281, Haziran 2007, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2447>

Toprak, Z. (1997). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Adana'da Amele Buhranı ve Amele Talimatnamesi" Toplumsal Tarih, 41: 7-13.

Ulukan, U. (2009). Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi.

U.S. Department of Labor's Bureau of International Labor Affairs (2010), U.S. Department of Labor's 2009 Findings on the Worst Forms of Child Labor. <http://www.dol.gov/ilab/programs/ocft/pdf/2009OCFTreport.pdf>

Yıldırak, N., B. Gülçubuk, S. Gün, E. Olhan, M. Kılıç (2002). Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği. www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadintarim.pdf

Yıldırak, N., B. Gülçubuk, S. Gün, E. Olhan, M. Kılıç (2003). Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Ankara: Tarım-İş Sendikası Yayınları.



Künye

Friedrich-Ebert-Stiftung
Cihannüma Mahallesi Mehmet Ali Bey Sk. 12/D5
34353 Beşiktaş-Istanbul
Türkiye

Tel: +90 212 310 82 37
contact@festr.org
www.festr.org

Sorumlu : Michael Meier
© FES Türkiye, 2012